

Heeft de preek een toekomst? – Deel 3

Gereformeerd Weekblad, Kampen, 27 November 1970, p 130–131

In de voorafgaande twee artikelen hebben we ons bezig gehouden met de argumenten die men in onze tijd tegen de zondagse preek aanvoert. We hebben gezien dat er een pleit gevoerd wordt voor de vervanging van de preek door andere vormen van verkondiging die meer effect zullen hebben. De vraag die thans voor ons van belang is, is of deze argumenten *van doorslaggevende betekenis zijn en tot de conclusie moeten leiden dat de preek als vorm van verkondiging geen toekomst heeft.*

De vraag is dus niet, dacht ik, of er niet veel waarheid steekt in hetgeen naar voren gebracht wordt. We kunnen zeker niet ontkennen dat de preek vaak weinig zichtbaar effect heeft, allerlei zwakheden vertoont op het gebied van de communicatie en voor ons besef meestal niet beantwoordt aan de hoge verwachtingen die we dogmatisch en homiletisch aangaande de verkondiging koesteren. De vraag is echter of wij door deze feiten gedwongen worden de preek als vorm van verkondiging te laten vallen en naar nieuwe vormen van verkondiging in de plaats van de preek te zoeken. Het zou immers ook mogelijk zijn tot een andere conclusie te komen, namelijk tot de conclusie dat een *reformatie* van de prediking noodzakelijk is. Deze conclusie zou minder radicaal zijn en ervan uitgaan dat er in de preek zelf iets van blijvende betekenis aanwezig is dat niet door de kerk opgegeven kan worden, zelfs niet onder de huidige culturele en maatschappelijke omstandigheden. Waarom komen sommigen van de huidige critici van de preek tot de gedachte dat de preek liever helemaal afgeschreven dient te worden en zien ze geen heil meer in de reformatie van de preek?

Wij willen naar aanleiding van deze vraag graag enkele opmerkingen maken, omdat wij van overtuiging zijn dat er bepaalde achtergronden zijn waartegen deze beslissing beschouwd moet worden. Zelf zijn wij namelijk van mening dat de aangevoerde argumenten ons wel dwingen tot een noodzakelijke reformatie van de preek, maar dat ze niet kunnen bewijzen dat de preek hoegenaamd geen toekomst meer zou hebben.

Om mee te beginnen, zouden wij willen opmerken dat de radicale afwijzing van de preek iets te maken heeft met het *kerkbegrip* vanwaar uit men opereert. Het is zeker niet toevallig dat de felste tegenstanders van de gedachte dat de preek nog een toekomst zou hebben, afkomstig zijn uit een volkskerk-situatie. In de volkskerk-situatie, waar men de illusie overeind probeert te houden dat heel het volk nog tot de kerk behoort,

wordt men met innerlijke noodwendigheid gedreven naar een kerkbegrip waarin de kerk voornamelijk onder het gezichtspunt van *instituut voor de beïnvloeding van de menigten* voorkomt. De *gemeente*, de kerk als gemeenschap en lichaam van Christus, verdwijnt op de achtergrond. Men weigert te aanvaarden dat de kerk in een minderheidspositie terecht gekomen is. Vandaar dat men het ook zo moeilijk kan verwerken dat de kerk haar eertijdse beheersende positie in de samenleving verloren heeft. Men vindt het al spoedig sectarisch als iemand zich op de kerk als levende gemeenschap van gelovigen in Christus wil terugtrekken. Men wil tegen elke prijs de invloed van de kerk op het openbare leven behouden en opvoeren, en stelt daarom een hoge prijs op de openbaarheid van het kerkelijk spreken, op „die Öffentlichkeit“.

Welnu, in dit kader stelt men dan aan de preek eisen waaraan ze in onze tijd niet kan voldoen. Uiteraard kan de preek als vorm van communicatie niet meedingen met de grote massamedia, wanneer het namelijk zou gaan om de kwantiteit en de effectiviteit in de zin van: de kerk moet zoveel mensen als mogelijk toespreken. Het is echter de vraag of dat ooit de bedoeling van de preek geweest is of zou moeten zijn. Is het niet zonder meer noodzakelijk om in verband met de verkondiging van de kerk te onderscheiden tussen de preek als vorm van verkondiging die specifiek op de gemeente als gemeenschap in Christus afgestemd is, en andere vormen van verkondiging die de „wereld“ buiten de kerk op het oog hebben? Zeker, deze onderscheiding zal vanuit het volkskerk-ideaal als zeer problematisch en zelfs als onaanvaardbaar ervaren worden, omdat men niet meer kan werken met een grens tussen kerk en wereld, tussen „binnen“ en „buiten“. Maar we zullen er toch niet aan mogen voorbijgaan dat het Nieuwe Testament juist zó over de kerk spreekt. De wortelen van de hedendaagse preek zullen we nieuwtestamentisch moeten zoeken in de kring van de gemeente, waar men bleef volharden bij het onderwijs der apostelen en de gemeenschap, het breken van het brood en de gebeden (Hand. 2 : 42). Dáár, in de gemeente van gelovigen, moet de preek gesitueerd worden, wil men aan de preek recht laten geschieden. Het Nieuwe Testament vertelt ons ook wel van andere vormen van verkondiging — op de markten, op de Areópagus enz. — maar deze verkondiging tot degenen die buiten zijn, draagt uiteraard een ander karakter dan de verkondiging in het midden van de gemeente. Het is dan ook een eerbiedwaardige traditie dat er in de homiletiek (leer

tussen de preek in de gemeente en de verkondiging in het kader van evangelisatie of zending. Deze onderscheiding wordt echter vanuit de volkskerksituatie door de huidige tegenstanders van de preek niet gemaakt. Voor hen is de verkondiging eigenlijk helemaal tot een vorm van massacommunicatie geworden en zou men daarmee de beïnvloeding van de grootst mogelijke menigte moeten nastreven. Het is niet te ontkennen dat een bepaald soort apostolaatstheologie hier een woord meesprekt en de verkondiging van de kerk helemaal laat opgaan in de „werving”, zodat het object van de verkondiging niet meer de gelovige is, maar de moderne mens met zijn gesecculariseerde opvattingen. Wanneer men zo graag spreekt over de verkondiging als *informatie* en zich door de cybernetica en de informatietheorie laat leiden (Bastian), heeft men kennelijk een evangelisatorisch doel op het oog. Aan de gemeente die naar de kerkdienst opkomt, denkt men hierbij eigenlijk niet meer. Deze gemeente zou volgens sommigen die van de volkskerksituaties een intieme kennis hebben, vaak ook niet méér zijn dan een ignoreerbare rest, de achtergeblevenen (Götz Harbsmeier), degenen die nóg niet weggelopen zijn. Voor deze groep zou het dan volgens het denkpatroon dat we hier tegenkomen, ook niet de moeite waard zijn de preek nog overeind te houden.

Wie zo redeneert, moet uiteraard tot de conclusie komen dat de preek in onze tijd geen toekomst heeft. Hij zal ook naar nieuwe wegen van verkondiging moeten zoeken die op het gebied van het openbare leven harder kunnen spreken dan de preek. Wie zo redeneert, moet echter bedenken dat hij de gemeente weglaat en ignoreert en dat hij daarom twee dingen tegenover elkaar stelt die niet tegenover elkaar gesteld moeten worden. Wie aan de gemeente nog een eigen plaats toekent en haar niet op laat gaan in het apostolaat, hoeft niet te kiezen tussen de preek en andere vormen van verkondiging die zich tot alle mensen zonder onderscheid richten. Men kan volledig oog hebben voor de noodzakelijkheid om het openbare leven niet aan zichzelf over te laten en ten volle bereid zijn om alle mogelijkheden voor een publieke verkondiging van het evangelie te benutten, en tóch nog niet bereid zijn om de preek af te schrijven. Het is mogelijk de beperkingen van de preek als medium voor de verkondiging te zien en toch vol te houden dat de preek, gesitueerd in haar eigenlijke leefklimaat, de gemeenschap der gelovigen, een onvervangbare zaak is.

Het is niet helemaal billijk dat men de preek afwijst, omdat men aan haar eisen stelt die ze vanwege haar aard niet kan vervullen. In het Nieuwe Testament wordt zeker niet zonder reden

in Hand. 20 : 11 het woord *homilein* voor de verkondiging in het midden van de gemeente gebruikt. Dit woord ziet op het vertrouwelijke en informele karakter, op de gesprekstrant en intimiteit van de preek in de eerste gemeente. Vanuit dit gezichtspunt wordt ook de levendige aard van de gemeentebijeenkomsten in Corinthe wat duidelijker (1 Cor. 14). In de vroege kerk schijnt de preek wat anders geweest te zijn dan de latere formele „kanselrede” met haar monologisch karakter en zeer beperkte mogelijkheden om werkelijk communicatie tot stand te brengen en de gemeenteleden actief bij de verkondiging te betrekken. Pas toen de kerk staatskerk werd en grote massa's de kerk binnenstroomden; pas toen de gemeente haar gemeentelijk karakter ging verliezen en het onderscheid tussen clerus en leken groter werd; pas toen in de volkskerksituaties van de komende eeuwen de gemeenteleden „het volk” was dat tóch niets wist en aldoor maar bepreekt moest worden om tot bekering en betering des levens te komen — pas toen werd de preek een eenrichtingsverkeer van de kansel naar het volk. Wie, met welke klem ook op de noodzakelijkheid dat de „leek” nu ook eens een keer aan bod moet komen, in feite deze situatie blijft handhaven, zal uiteraard voor de preek ook geen toekomst meer kunnen ontdekken, omdat hij dan natuurlijk liever van massamedia gebruik kan maken om de grootst mogelijke menigte op de ene of de andere wijze te bereiken.

De kerk moet echter in deze tijd de moed hebben de situatie van de belijdende gemeente te aangaan, zelfs van de gemeente als minderheidsgroep. Dat is ook de situatie van de eerste gemeenten geweest. De minderheidspositie van de kerk hoeft geen zwakheid van de kerk te betekenen, hoeft ook geen verwaarlozing van de gerichtheid op de wereld te betekenen. Alleen wanneer de gemeente zelf volledig serieus genomen en in het geloof opgebouwd wordt, zal er sprake kunnen zijn van alles wat men zo graag voor de kerk wil: het getuigenis van de leken, het meeleven en meewerken van de gemeenteleden in de verkondiging enz. Men kan echter niet de gemeente verwaarlozen en dan nog denken in de wereld de taak van de kerk te kunnen vervullen. Vaak gebeurt het in de volkskerksituatie dat men van de kant van de „ambtelijke kerk” zo bezig is met allerlei werkzaamheden om de illusie van de volkskerk overeind te houden, en dat men zich zo concentreert op diensten in de sociale sector van het menselijk leven in het algemeen, dat er geen tijd meer over is voor de opbouw van de gemeente in de kennis van het Woord van God.

Wanneer we de gemeente als gemeenschap in Christus serieus nemen, is er niet alleen plaats voor de preek, maar is het ook niet nodig de preek en de verkondiging via de massa-media tegen elkaar af te wegen. Het zijn gewoon twee verschillende manieren waarop het Woord verkondigd kan worden, twee manieren die elk een eigen aard hebben en een functie kunnen vervullen die niet door de andere wijze van verkondiging overgenomen kan worden.

De kracht van de verkondiging via de massa-media is dat men langs deze weg mensen kan bereiken die anderszins misschien nooit het evangelie gehoord zouden hebben, dat op een appellérende wijze tot het openbare geweten gesproken kan worden en dat de concrete betekenis van het geloof in Jezus Christus voor het leven van alledag op een aanschouwelijke en vaak zeer effectieve wijze onder de aandacht van velen gebracht kan worden. Maar men moet niet op grond van deze goede kanten van de verkondiging via de massamedia de taak van de verkondiging helemaal via deze media willen verrichten. De media hebben namelijk ook hun zwakke kanten. Wat ze aan trefwijdte bezitten, missen ze aan mogelijkheden om de persoonlijke gemeenschap tussen mensen te stichten. De kijkers of luisteraars kunnen via de media een vorm van contact hebben met de figuren op het scherm of voor de microfoon, maar

Kopie onvolledig

Sien Willie Jonker-webblad vir

Deel 4 – Slot